

Немања З. Каровић*

Универзитет у Београду

Факултет за образовање учитеља и васпитача

Оригинални научни рад

Примљен: 12. 09. 2023.

Прихваћен: 14. 11. 2023.

СЛОВЕНСКА ТУГА И РАНИ ПОЕТИЧКИ ИДЕАЛИ (О „ТРАЖЕЊУ РЕЧИ” ЉУБОМИРА СИМОВИЋА)

У раду се најпре испитују поетички утицаји Милоша Црњанског и других модернистичких песника на рану поезију Љубомира Симовића. Посебна интерпретативна пажња посвећена је анализи аутопоетичких значења песме „Тражење речи”. Тумачењем ове лирске творевине настојали смо да истражимо порекло поетичких идеја на којима Симовић темељи своје разумевање односа између језика и стварности.

Кључне речи: *Словенске елгије*, Милош Црњански, модернизам, поетска самосвест, драма неизрецивости.

Светлост и сенке Милоша Црњанског

Када је 1958. године, прегнућем Клуба ужичких студената, дакле ван оквира водећих књижевних центара и без помоћи великих издавачких предузећа тога времена, објављена прва књига Љубомира Симовића – танка и скромно уређена свешчица *Словенских елгија* – књижевнокритичка јавност ју је дочекала махом позитивним оценама.¹ Критичари су, разуме се, на различите начине приступали просуђивању садржаја ове збирке, али им је заједнички утисак био да поједине песме у савремени књижевни тренутак уносе незанемарљив импулс својеврсне поетске свежине и

* nemanja.karovic@uf.bg.ac.rs

¹ Пишући 1962. године критички приказ Симовићеве друге збирке – *Веселих гробова* (1961), Милосав Мирковић узгредно напомиње да је реч о песнику о којем се „данас са разложним симпатијама говори у књижевним круговима и књижевној штампи уопште” (1966: 413).

здравља, јер су у њима стилизоване: „жеља за животом” (Б. П. 1958: 4), „жудња за физички радосним и једноставним животом” (Егерић 1958: [13]), „детињска раздраганост пред стварима и животним облицима” (Егерић 1959: 12), „осећање једне здраве и тако путене љубави” (Бећковић 1959: 392). Ваља приметити и то да су издвојеним интерпретативним нагласцима обележене управо оне одлике раног Симовићевог певања којима се овај песник, како увиђају тадашњи критичари, удаљавао од устаљених и маниристичком употребом истрошених појава савремене поезије и уметнички рђавих преокупација његових вршњака, то јест од: „ламентација, тенденциозна хераклитовске помрчине”, „анемичне и урбанизоване градске поезије, претежно церебралне и кабалистичке” (Егерић 1959: 12), као и „ритмике празнозвучећих стихова” (Милосављевић 1959: 6).

У *Словенским елегијама*, и то више но у ма којој другој збирци Љубомира Симовића, иоле пажљив читалац час мутно наслућује, а час јасно осећа како се упоредо са основним, младалачким и још увек недовољно поетички стабилним лирским гласом студента из Ужица, јавља на различите начине призвани глас и једног другог, великог али у послератном периоду идеолошки проказаног писца – Милоша Црњанског. Када већ у првој целини почетне шестоделне песме „Лето” уследи полустих: „и зорњаче се смркавају” (Симовић 1958: 7), у читалачкој свести нужно се рађа осећање да се у том часу не сусреће само са упечатљивим поетским мотивом ране Симовићеве лирике, већ и са једном нарочитом, стилско-поетички маркираном речју. Зорњача, још од *Дневника о Чарнојевићу* (1921), а посебно од гласовитог стиха из поеме „Србија” (1925): „У Србији, зорњачу тражим” (Црњански 2008а: 88), па све до последњег поетског остварења (написаног пре, али објављеног након *Словенских елегија*) – „Ламента над Београдом” (1956/1962), представља један од тежишних и семантички најкомплекснијих симбола укупног стваралаштва Милоша Црњанског, те и једно од централних и изузетно знаковитих обележја његовог уметничког погледа на свет. Због тога је поменути Симовићевим полустихом, иако овлашно, мада не и неосетно, побуђена очигледна асоцијација на водећег писца српске авангарде.

Да се ова ненаметљива алузија није јавила ни случајно ни нехотице, потврђује катрен петог дела „Лета”: „о њено име свето слово / бачено у овај шумни дим / изједначава се са свим што видим / и сан и смрт и стражилово” (Симовић 1958: 11), у којем, сасвим непосредно, лирски субјект свесно евоцира, с једне стране, чувени фрушкогорски простор, а са друге, путањом неизоставне књижевноисторијске асоцијације, поетско и поетичко знамење Милоша Црњанског – поему „Стражилово”. Међутим, овим

стиховима није само декларативно отпослат интертекстуални импулс ка познатој поеми, већ су и благим потезом у поље имплицитних значења дискретно уписане контуре кључног стражиловског песничког поступка. Наиме, као што су у поетској визији Милоша Црњанског тоскански крајолик и река Арно надвладани живим сећањем на фрушкогорске пејзаже и лепоту Дунава, над којима повремено залебди лелујава сен Бранка Радичевића, тако се и у Симовићевом лирском доживљају оно што субјект пред собом види и што му је, иако топонимски није конкретније одређено, у опажајном смислу *близу*, укршта и стапа са оним што му је физички далеко, али у осећајном значењу *блиско* – дакле са Стражиловом као чињеницом како животног тако и литерарног искуства. Управо у том лирском прожимању животних садржаја са књижевним чиниоцима, односно у амалгамисању егзистенцијалног и естетског искуства, може се осетити пулсирање једног еминентно романтичарског поетичког настојања.

У овој збирци се надаље могу препознати многи и на различите начине обзнањени стражиловски поетички нагласци. Уочавају се, рецимо, у директној алузивности наслова „Јутро на Стражилову“; у *луталачки* стилизованом кретању лирског субјекта песме „Вредност промене“: „Лутам, жељан очинства“ (1958: 32); у Одисејевој лирској реплици из „Касног лета: „Ја витак / у пену лежем“ (1958: 17); потом у завичајној тематици „Повратка завичају“; или, пре свега, у преовлађујућем типу осећајности, у којем се на подлози изразите чулне истанчаности узастопно смењују дионизијска и елегијска расположења, виталистичке егзалтације и сетна сабраност мисли о смрти.

Није неопходан велики интерпретативни труд да би се уочила и друга, чак многобројна, места Симовићевих *Словенских елегија*, која су, мање или више упадљиво, осенчена поетичким ликом Милоша Црњанског. Такви су, рецимо, стихови песме „Стена“: „онога лишћа што прво почне да жути / напићемо се тихо као млека“ (1958: 15), којима је карактеристичним сплетом мотива и одабраним типом поређења, дакле евидентним покретом својеврсне поетске мимикрије, опонашана препознатљива осећајност песника *Лирике Итаке*; или наслов „Панонске песме“, коме је додата експлицитна назнака поетичког подражавања: „По Милошу Црњанском“. У другој строфи ове песме сугерисани љубавни сусрет смештен је у окриље панонског пејзажа и угодни ноћни сеоски амбијент, чиме се раскрива доживљај властите позиције унутар ширег плана природе, који врхуни у неприкривеном одјеку суматраистичке идеје о чудној и тајновитој повезаности међусобно удаљених тачака земнога шара: „Лежимо у чулавом пласту / усред равнице усред неба у тами / и мислимо како сад неко негде у граду на / Ками / спава“ (Симовић 1958: 29).

Завршница „Панонске песме”, међутим, открива и то да је носилац овог непосреднијег доживљаја природе и суматраистичког осећања света, заправо, стари Словен: „О жено легла у стоговља жута / што ли ми дрхтиш у планини плавој / – запева стари Словен и заћута” (Симовић 1958: 29). Смисао наведених стихова, нарочито у дотицају са значењем наслова збирке, експлицитно поручује да је *мекоћа* словенског сензибилитета положена у поетичку основицу прве књиге Љубомира Симовића. Иако би се Симовићев словенски сентимент, на први поглед, могао разумети и као самоникла поетичка појава, чињеница да се управо у песми уз чији наслов стоји назнака „По Милошу Црњанском” семантички сплићу суматраизам и стари Словен ипак не може бити случајна и лишена интерпретативне знаковитости. Околност да је у есеју из 1960. године, Симовић Црњанског назвао „иланчанским Словеном” (Симовић 1960: 2), указује да је у њему пребивала извесна осетљивост за словенофилску потку Црњансковог погледа на свет, изражену у многим делима, али нарочито отворено изложено у *Љубави у Тоскани* (1930). У овом поетском путопису свест о личној баштини архаичног словенског искуства представља путопишчев залог додиром са италијанским пределима и културом:

Мој мир и благост били су само тешка, прикривена забуна. Ишао сам за њима, одвојен и туђ, као да сам предводио све беднике Гогољеве и Словене. [...] Био сам једини Словен тамо. [...] Дошао сам, јер осетих једног дана јасно своју судбину Словенства, безмерну будућност што ме је слала у Тоскану (Црњански 2008б: 74, 80).

Посматрана у широј перспективи књижевноисторијских токова, прва збирка Љубомира Симовића, чији укупан лирски сензибилитет као да је сабран и сажето изречен семантичком језгровитошћу насловне синтагме, указује се као песничково прикључивање живим пулсацијама самосвесног словенства унутар српске модерничке осећајности. Словенски чинилац културноисторијског и уметничког саморазумевања снажно се испољио у авангардно доба, у којем, поред Милоша Црњанског, Растко Петровић пева: „Син сам Словена дивљих некада”, док Раде Драинац, иако лирски гласом вели: „Пљујем на ту фамозну словенску душу”, не пориче да је „Сав предан огромној словенској фаталности” (в. Хамовић 2018: 361–365).²

²Препознавши у почетној лирици Љубомира Симовића знакове лирске реактуелизације паганског искуства и словенске осећајности, Милосав Мирковић је поетичко порекло песничкове друге збирке видео у авангардној књижевној имагинацији Растка Петровића: „Иако међу њима не постоји јака духовна кореспонденција, може се без претеривања рећи да *Весели гробови* ничу беспоговорно из паганске, делиричне лирике Расткових *Откровења* и да, тако компоноване, ове поеме – чак и када дотуже својим понављањем и срдачним оптимизмом – подсећају на ону универзалну младост која је истим дубоким слухом стремилa будванским пејзажима и крдима словенских нежности” (1966: 415).

Нови, послератни замах лирска артикулација свести о словенским аспекти-ма културне прошлости добиће у идеји Бранка Миљковића да је потребно ослободити се „тutorства хеленско-римске, романске симболистике која не одговара дубље паганској основи нашег сензибилитета” (Миљковић 1972: 261); потом у древним симболима што прожимају *Споредно небо* (1968) Васка Попе; затим у песмама *Велике скитије* (1969) Миодрага Павловића, које певају о историјском моменту ступања Словена у логосни свет хришћанства и писмености; или у мисли Десанке Максимовић о заједничком архаичном корену различитих словенских народа, којом је надахнут *Летопис Перунових потомака* (1976). Својом првом књигом, како видимо, и Љубомир Симовић је, готово антиципативно, заузео значајно место на обзорју све будније словенске самосвести унутар ширег склопа сложених поетичких меандара српског послератног модернизма.

Развијеним лирским дијалогом са поетиком Милоша Црњанског, а нарочито статусом који је у *Словенским елегијама* вишеструким алузијама и другим стваралачким зазивањима задобила поема спевана 1921. године у тосканском месту Фиезоле, Љубомир Симовић је разноврсне састојке властите поетичке рецептуре очевидно уподобљавао такозваној стражиловској линији наше песничке традиције. Реч је о значајном и изразито живом току српске послератне поезије, чије су најдаровитије изданке педесетих година 20. века представљали стихови Стевана Раичковића и Светислава Мандића (в. Мишић 1976: 20), а чији распон, протежући се преко подразумеваног песника „Стражилова” и Милана Дединца, а потом и *заједничког претка* Владислава Петковића Диса, досеже до званичног зачетника – Бранка Радичевића.³ У књижевној критици отуда су редовно истицани романтичарски дух и бранковско-стражиловска поетичка полазишта ране поезије Љубомира Симовића, уз нарочито наглашавање његове сензибилитетске сродности са Милошем Црњанским и Стеваном Раичковићем (в. Ређеп 1966: 272; Павловић 1985: VII; Џаџић 1996: 287; Палавестра 2012: 227).

Огледање у зрцалима других модернистичких претходника

Премда би се и данас, више од шест деценија након објављивања и сагласно афирмативном тону првих књижевнокритичких одзива, могло

³ Корен наречене песничке традиције Александар Петров проналази још дубље у прошлости, односно у добу 18. и прелаза у 19. век, истичући дела Стевана Зурковића: „Похвала Славоније, Срема, Фрушке и Карловаца”, „Карловци су место изабрато”, и Јована Пачића: „Сујетна жеља моја у прадедова кући живот закључити” (в. Петров 1988: 199–200).

рећи да су *Словенске елегije* (1958) почетно, али не и почетничко лирско остварење Љубомира Симовића, ваљало би истаћи и подједнако важну чињеницу да се нескривена песникова тежња да властити поетски глас пронађе и утемељи *огледањем* у разноврсним модернистичким зрцалима српске песничке традиције, у појединим песмама своди на пуко и одвећ нестваралачко поетичко *угледање* на одабране књижевне претходнике. Отуда читалац повремено наилази на стихове у којима препознаје поетске поступке карактеристичне за поједине представнике како међуратног, тако и послератног модернизма. Осим најоучљивије поетичке сенке Милоша Црњанског, могуће је, мада знатно ређе, наслутити и дискретан призив Момчила Настасијевића, али и осетити јасније изражено лирско оприсутњење Васка Попе и Бранка Миљковића. Рецимо, Симовићевим стихом „Умор ме не уморио” (1958: 33) није похрањена само језгровита изражајност Момчила Настасијевића, већ и његов суптилни модернистички третман фолклорне традиције: „Нек боли / не заболела / нек печи / не опечила” (Настасијевић 1968: 130), јер је у оба случаја зачудни бајалички тип израза поетски естетизован тиме што је уграђен у основу симболистичког песничког проседеа. Стога је важно поменути да песник гласовитих *лирских кругова* припада низу књижевника чију улогу у дозревању сопственог литерарног искуства и формирању књижевног укуса Љубомир Симовић сматра пресудно важном:

Мени је случајно до руку дошла једна танушна *Антологија Југословенског расвита*, са белим корицама. Били су ту разни песници, од Момчила Тешића до Анта Цетинеа. Али ја сам ту први пут срео једно име због кога ту убогу антологијицу никада нећу заборавити: Момчило Настасијевић! Настасијевић је био моје лично откриће. Први пут сам срео једну другачију врсту поезије, која ме је фасцинирала на један нов начин (Симовић 2008а: 105–106).

Поетска ефектност завршнице пете целине песме „Лето”: „високим крстом који гори / ноћ чело моје обасјава” (Симовић 1958: 11) почива на специфичној врсти песничке сликовитости која дугује нешто од своје сугестивности Попином поступку обликовања лирских призора: „И прсти се клоне мога чела / На коме се свет запалио” (Попа 1997: 69), као што сусрет са синтагмом „Зелене јабуке видика” (Симовић 1958: 21) намах побуђује асоцијативну спрегу са сликовном упечатљивошћу Попиних генитивних метафора: „Жуто око самоће”, „Румени облак длана” (Попа 1997: 34, 38).

У трочлано компонованој песми „Касно лето”, у којој се као лирски јунаци оглашавају Прометеј, Хамлет и Одисеј, Љубомир Симовић је, с једне стране, поетички изузетно далек песничким постулатима свог бу-

дућег гласа, а са друге, одвећ подражавалачки настројен према искуству модернистичких претходника и савременика. Премда је фигуром Одисеја загладаног у Итаку, и *стражиловском* стилизацијом субјекта: „Ја витак / у пену лежем” (Симовић 1958: 17), још једном евоцирано песништво Милоша Црњанског, мотиви сплетени последњим стихом: „С краја на крај чела црн коњ галопира” (17) неодољиво подсећају на свршетак Миљковићевог „Црног коњаника” из збирке *Узалуд је будим* (1957): „О страшна помисао на црног коњаника / [...] / који заточен у нашој лобањи / јури од чела до темена” (Миљковић 2005: 24). На сличан начин и стих: „тамо где никог нема бол мој ме објашњава” (Симовић 1958: 26) сведочи о Симовићевој подложности утицају оне тада већ популарне и готово помодне, маниристичке димензије Миљковићеве песничке изражајности.

Словенске елџије су, како видимо, у незанемарљивој мери обележене младалачком тежњом песника да стихове уметнички легитимизује мање или више назначеним отиском туђих поетика, али и неуспехом да пробране састојке различитих модернистичких традиција сједини у јединствену поетичку рецептуру. У таквим песмама или појединачним стиховима ове збирке Симовићев аутентични лирски глас пригушен је разногласним унутрашњим притиском искушаних, али у песничком бићу још увек непреврелих како некадашњих, тако и савремених уметничких тенденција. Због тога су у његовој раној поезији присутна и она својства која ће потоњом поетичком кристализацијом бити ублажена, делимично потиснута или сасвим одбачена, као што су: употреба семантички слабо прозирне метафорике као знака жеље да се обухвати и искаже неко тајанство или изрази комплексна и слојевита осећајност лирског субјекта; напор да се језик у што већој мери згусне, песничке слике симболички продубе, а значења контрахују, не би ли се вербално манифестовала суштинска неисказивост унутрашњег обиља; или, рецимо, нестандартно коришћење интерпункције и усложњавање стиховне структуре синтаксички разломљеним исказима и опкорачењима.

Драма неизрецивости

Оно што „Тражење речи” првобитно издваја од осталих песама *Словенских елџија*, јесте чињеница да се ради о метапоетски заснованој, а уметнички изузетно успелој лирској творевини. То је уједно био и повод књижевној критици да јој често посвећује нарочиту интерпретативну пажњу, а песнику разлог да је, уз одређене измене, радо штампа у потоњим песничким збиркама и књигама изабраних песама. Стихови

„Тражења речи” су због тога временом прерасли у својеврсни поетички *signum* Симовићевог поетског стваралаштва.

Унутрашњу сложеност ове песме најављује већ сам наслов, који у читалачку свест ступа најмање троструким семантичким одјеком. Њиме је истовремено: означен вечити проблем (не)изрецивости, иманентан природи свеколиког књижевноуметничког стварања; оцртана очекивана и за почетну фазу песничких објава карактеристична тежња за еманципацијом језичког израза; али и имплицитно обзнањен покрет лирске самосвести, који у ткиво песме утискује жиг модернистичког сензибилитета.

Недохватност речи које се траже метонимијски је знак измицања поетике за којом се жуди. Ради се о субјекту обузетим кризом егзистентности јер му измиче оно што га установљава – реч, али који истовремено оглашава властито постојање испољеном тежњом да се поетички утемељи; као што, по аналогји, измицање поетике не значи да није презентна, јер је изнова оприсутњује субјектова жеља да је досегне. Отуда су певањем о речима неопходним да би се певало у (ауто)поетичком језгру ове песме сплетена три одсудно важна модернистичка импулса: треперење поетске самосвести изнутра подстицано снагом жеље да се песнички проговори; драма непосредног сусрета са неизрецивим садржајима сопственог лирског бића; и коначно, потрага за властитом језичком аутентичношћу.

Осврнувши се у једном разговору на рано доба поетичких трагања, Симовић је, интенционално или можда несвесно, потцртао управо парадоксалност путање уметничког сазревања, која подразумева субјектов напор откривања онога што му већ по природи припада, или хајдегеровским речником казано, покушај да се доспе на место на којем се већ борави:

Ја верујем да сам као песник сазрео онда када сам научио да пишем природно. Када сам почео да се служим оним песничким материјалом, то јест оним мотивима и темама, оним језиком, и оном врстом песничких слика, који ми природно припадају (Симовић 2005: 43).

Ваљало би, међутим, нагласити да поетичка питања имплицитно покренута стиховима „Тражења речи” не представљају пуке младалачке недоумице при почетном избору песничких средстава, чијим би разрешењем песник стекао смелост слободног отискивања на *отворено море* поетског стварања, већ се ради о дилемама које, једном зачете, опстају као константна вредност унутар променљивости својеврсног поетичког алгоритма, јер би у моменту песниковог дефинитивног опредељења била укинута иницијална запитаност и отпочело окоштавање поетског језика, што би све скупа нужно резултирало напуштањем модернистичке парадигме. Модернистички жар управо и почива на тензији проистеклој из

неразрешивости тих питања, чијим се непрестаним одгонетањем песничка поетика изнутра помера унапред, али чија конкретна и појединачна решења никад не постају коначна, већ живе распоном властите отворености и ритмом сопствене стваралачке динамике.

Описујући немирни и неухватљиви лик савремене књижевне епохе, Душан Матић је почетком педесетих година семантику *тражења* уздигао до нивоа врховног принципа модернистичких поетика: „Они, дакле, који прижељкују победу модернизма у смислу новог догматизма нису ништа разумели од модерног духа. То је *тражење*, откриће, *отварање непрекидно*” (Матић 1975: 367). Симовићева песма је, како видимо, у јасној резонанци са оваквим ставом, јер насловом истакнутом именицом „тражење”, односно значењским резидуумом несвршеног глагола од којег је настала, а подобно Матићевом закључку о суштини модерности, сведочи о континуираности и недовршивости наречене стваралачке тежње. Због тога би се у целини Симовићевог песничког опуса, „Тражење речи” могло сматрати модернистичким знамењем поетичког почетка што се никад не окончава, и уједно краја који непрестано отпочиње.

Природа поетског трагања се у Симовићевој песми манифестовала на два начина: прво је почетним реторским и узвично интонираним питањем „о како да ми *дође* реч” (Симовић 1958: 13; курзив Н. К.) обзнањено да лирски субјект није активан у кретању, већ у инвокацији, односно у призивању речи да се, прилазећи му, пред њим оприсутни; а затим је варијацијом истог питања „како да *нађем* реч” (Симовић 1958: 13; курзив Н. К.) субјект ипак приказан као предузетан у динамици потраге и подстицан делатном чежњом за проналажењем.

Будући да је, како рефренски стихови сведоче, сама бит трагања изнутра сложена и променљива, херменеутички је важно посегнути за могућим одговорима на питање која би сва значења могла бити запретена у природи речи за којом се тако амбивалентно трага?

о како да ми дође реч снажна и сирова
 ко дрво као извор ко ђубриште што кисне
 реч коју не могу да обележе слова
 што греје као светлост што као камен
 притисне
 да је у устима осећам као залогај меса
 ко крвав пољубац у ухо ко пољубац у срце
 само
 [...]
 о како
 да нађем реч која смрди или гори или цвета

[...]
 коју без помоћи руку и ногу не могу уста да
 прослове
 [...]
 реч која није само глас! (Симовић 1958: 13–14).

Првенствени разлог упечатљивости ових стихова добрим делом проистиче из чињенице да феномен речи – чија комплексност почива на динамичним односима знакова и значења, односно вишеструкој прожестости слова, гласова и смисла – песнички субјект изводи из домена апстрактних релација и, приписујући му својства материјалног света, одвећ чулно доживљава. Међутим, низање поређења и метафора разноликих и међусобно често контрадикторних значења показује да се суштина речи опире посредном изрицању, да ниједна фигура нема довољан семантички капацитет и смисаони обухват да би продрла у средиште појма и раскрилила целину феномена за којим се поетски жуди. Због тога природа тражене речи, иако су јој бројне и необичне карактеристике обзнањене – остаје скривена. Као што се спољашњи свет у песмама љубавне тематике доживљавао у снажном дотицају интензивних енергија што се из њега исијавају и појачане сензибилности еротски надахнутог лирског субјекта, тако се и сада суштина жуђене речи – иако јој целовитост остаје недодељна, а пуноћа несазнајна – осећа кроз јака чулна дејства разноврсних сила која се из ње еманирају.⁴

Премда сазнајни хоризонт лирског субјекта помрачује непојамност предмета за којим чезне, тумачењем својстава сила што из *тражених речи*, као из неког божанства, извиру, и упоређујући разноликост њихових дејстава, ипак је могуће – епистемолошким стратегијама принципијелно сличним катафатичком богословљу – назрети барем посредоване одсјаје и исијане енергије њиховог суштаства. У песничкој визији Љубомира Симовића реч је најпре измештена из области лексиколошких координата, те се више не појми као основна јединица именовања, већ се уздиже у раван загонетних феномена бивства. Оваквим поетски помереним доживљајем речи оцртава се путања која води од чврстог тла лексикологије ка неизвесним и сеновитим стазама онтологије. Затим се начину њиховог новоустановљеног постојања, разноврсним наглашавањима могућих

⁴Тумачећи „Глухоте” Момчила Настасијевића, Љубомир Симовић је уочио дејство једног песничког средства које бисмо, иако је, разуме се, реч о поетички веома различито заснованим лирским творевинама, могли разумети као сродно поступку присутном у „Тражењу речи” – а то је певање о својеврсној тајни на карактеристично посредан начин: низањем не само загонетних атрибута већ и набрајањем својих телесних реакција на њу (в. Симовић 2008б: 331).

осетилности, прибављају својства чулног света – чиме се лирски посведочава прилично нагло извођење речи из регистра духовних и апстрактних појава и увођење у домен телесности и конкретности. Дакле, субјект не трага за феноменом култивисаним до префињености, већ за појавношћу снажном у својој органској сировости, то јест за речју која чува властиту постојаност и бит, иако јој глас више није једино уточиште, а графеме нису подесна обележја. Овим поетским обртањем уобичајене логике и одвећ слободном инверзијом устаљеног реда ствари чини се да се врхуни напор Симовићеве лирске уобразиље да, одмичући реч од природног окриља језика, писмености и културе, њену егзистенцију утемељи на сасвим неочекиван начин – оваплотивши је у материјалном, телесном и чулном домену стварности.

Где је корен наречене визије у којој поезија, иако рођена трудом субјективне уобразиље, може постојати интензитетом објективних ствари, односно идеје о стиховима толико перцептибилним да се не само читањем и покретима духа могу доживљавати већ и руком додирнути и свим чулима осећати? Наравно, праузор ових поетичких замисли, које су у своје доба значиле освит модерне поезије, тичу се пророчких слутњи Артура Рембоа, првобитно изречених у видовњачки грозничавом писму упућеном Полу Деменију 1871. године, у којем се, осим знамените идеје о смишљеном растројавању свих чула ради досезања незнаног, као један од неизоставних стваралачких циљева песника децидирано наводи:

он мора постићи да се његови проналасци могу осетити, опипати, чути; [...] доћи ће доба свеопштег језика! [...] То ће бити језик душе за душу, који ће сажимати све мирисе, звуке, боје, којим ће мисао качити и повлачити мисао (Рембо 2004: 267).

Први, пак, конкретни песнички изданак оваквих метапоетских преокупација нићи ће у делу *Боравак у паклу* (1873), где лирски субјект, ослањајући се на Бодлерово учење о синестезији, узвиком хеуристичког задовољства оглашава овладавање још једном уметничком новином:

Пронашао сам боју самогласника! – А црно, Е бело, И црвено, О плаво, У зелено. – Одредио сам облик и гигање сваког сугласника и – путем несвесних ритмова – поласкао сам себи да сам пронашао песничку реч која ће кад-тад бити доступна свим чулима (Рембо 2004: 181).

Ове поетички револуционарне идеје извршиће значајан утицај на српске песнике и имаће далекосежан одјек у поезији српског модернизма. Пишући, средином педесетих година, предговор књизи *Од немиле до недрага* (1957), Милан Дединац је – спрегнувши једним потезом властитом сензибилитету најсроднији лук модерне песничке традиције, који од

Шарла Бодлера и Артура Рембоа, преко Лотреамона и Гијома Аполинера, сеже до Владислава Петковића Диса, Тина Ујевића, Милоша Црњанског и Растка Петровића – одао признање *дерану из Шарлевила* да је, написавши *Илуминације*, успео да се домогне идеала такозваног свеопштег језика, захваљујући којем се сложене идеје поетских визија примају непосредношћу и пуноћом чулног искуства:

Веровали смо му, јер смо неке од тих паганских халуцинација успевали доиста да примимо истовремено свим чулима: нисмо их гледали, а како их јасно видели; нисмо их слушали, а чули их; могли смо – ако би нам се прохтело – да их и додирнемо, помилујемо, а притом руком да не макнемо; и свака, свака је још наваљивала на нас таласима јаких, загушљивих и опојних мириса (Дединац 1957: 26).

Модерни књижевноуметнички одзиви резултатима Рембоовог поетичког опита, могу се препознати и у програмском тексту „Пробуђена свест” Растка Петровића, у којем се, „славећи сензитивност и путеност као својеврсни теоријски ’идеал’” (Брајовић 2013: 237), изриче следећа списатељска тежња: „волим страсно облик, мирис, укус, и лепоту хлеба. Хтео бих да цео овај спис буде као хлеб и као вода” (Петровић 1958: 114); или касније, у једрини чулно испољеног унутрашњег богатства речи ка којима лирски субјект познатог сонета Стевана Раичковића молитвено пружа своје празне руке: „Дај речи густе ко смола / И речи као крв неопходне [...] Дај речи које имају тело / И у тело срце црвено” (Раичковић 2007: 162). Због тога су поједини аутори управо Петровићев есеј и Раичковићеве „Руке бола”, интерпретативно наслутивши постојање поетичких сродности, асоцијативно призивали тумачећи Симовићеву песму „Тражење речи” (в. Делић 2010: 678; Деспих 2011: 163).

Да се ради о питањима од темељне важности не само за садржину појединих песама већ за Симовићево укупно разумевање песничке уметности, сведочи и чињеница да их је, након првобитног уобличавања стиховима „Тражења речи”, касније често актуелизовао и унутар других области свог разуђеног књижевног рада. Дуготрајна рефлексивна заокупљеност постулатима модерног поетског израза нарочито је присутна у есејима о другим песницима, у којима Симовић, вођен властитом поетском осећајношћу и личним поетичким преференцијама, пажњу повремено посвећује управо чулно осетним својствима стварности конституисаној стваралачком снагом песничког језика. Рецимо у „Белешкама о Лази Костићу”, промишљајући о парадоксалној тежњи песника да *језиком изађу из језика*, Симовић ће се прво позвати на Костићев „Постанак песме” „где Лаза не каже да су песма слова, речи, стихови и строфе, већ сама светлост”, и стихове поеме „Santa Maria della Salute” где „он [Лаза – Н. К.] изричито

каже да се песма 'не пише': 'То се не пише, то се не поје"', да би потом, повлачећи смисаону паралелу, у сећање призвао и речи којима је лирски субјект Миљковићеве „Похвале свету” „пожелео 'да то што кажемо додирнемо рукама'” (Симовић 2008б: 223). У наставку есеја наслућено је како „Негде у самом бићу поезије као да постоји тежња да се језик превазиђе, да се песма ослободи језика, да речи ишчезну у оном ћутању које језик песме производи”, и истакнуто да то код песника као што је Лаза Костић доводи до стварања визије која је „толико непосредна, толико очигледна, да ми јасно 'видимо' оно што читамо” (2008б: 224–225). Симовић отуда на крају закључује:

Очито, језик је једино средство којим песник располаже да би нам „непосредно” представио оно о чему пева, што значи да је принуђен да језик превазилази самим језиком. [...] Тако се догађа да језик производи управо она тежња која би хтела да га укине (2008б: 225).

Једно од могућих филозофских одговора на питање имплицитно постављено Рембоовом визијом песничког језика кадрог да се осети свим чулима – која се као једна од важних компоненти модерног књижевног сензибилитета на толико различитих начина пројавила у српској поезији, а посебно у „Тражењу речи” Љубомира Симовића – могло би се наћи у низу предавања Мартина Хајдегера одржаних самим концем педесетих година. Полазећи од претпоставке да моћ говора није само једна од истовредних човекових способности, већ фундаментални принцип људскости, односно „темељ људског бића” (Хајдегер 1982: 220), немачки филозоф дефинише семантичку разлику између *говорења* и *казивања*. Наиме, насупротив говорењу, које нужно не подразумева да се нешто рекло, глагол казати увек значи: „показати, допустити да се нешто *појави, види и чује*” (Хајдегер 1982: 232; курзив Н. К.), што је у наставку филозофске рефлексije протумачено као знак да се у тим моментима сâм језик оглашава. Дакле, посматрајући ствари из назначене хајдегеровске перспективе, реч која би поседовала својства приписана Симовићевом аутопоетичком песмом, била би сведочанство песниковог подвижничког поетичког досезања до тачке у којој, посредован снагом лирског (при)казивања, језик сâм проговара.

Реч којом је Симовићев песнички субјект фасциниран не само што се у свету испољава сировом снагом чулних манифестација, већ се и њене просторне димензије разрастају до таквих размера да и сâма постаје свет довољно обухватан да у себе прими разнолике садржаје: „о како / да ми дође реч [...] у којој над дубровником уморно сунце лако / виси у топлом ваздуху белог јадранског лета / [...] / како да нађем реч у коју могу да посадим / дрво или жито, реч у којој рибе плове” (1958: 13). Ипак, врхунац

распростирања речи саопштен је стиховима: „да ме [реч – Н. К.] окружује ко непогоде пуна небеса / [...] / из које – до скелета опран! – испливам ко из мора”, односно алузивно ласцивним поређењем: „која ме усисава у себе ко она вера гарава” (13–14). Тиме је сликовито предочена парадоксалност положаја субјекта што пружа руке за оним чиме је обухваћен, што трага за оним у чему је садржан.⁵ Дакле, природа тражења указује се као дубоко противречна јер у речи коју жели поетички да досегне лирски субјект као да јесте или би могао бити егзистенцијално настањен, или друкчије казано – јер се онај који би да песничким идеалом језика овлада раскрива као језиком подвлашћен.

Инверзију односа доминације између субјекта и речи ваљало би, зарад додатног херменеутичког расветљавања, самерити са следећом Хајдегеровом мишљу, изреченом приликом тумачења Хелдерлинове поезије: „Човек се понаша као да је он творац и господар језика, док је – у ствари – језик господар над човеком” (Хајдегер 1982: 152). Докле год човек пребива у заблуди да влада језиком, сматра немачки филозоф у наставку есеја, стваралачку срж речи сводиће на пука средства изражавања, те ће му језичка суштина бити непозната и недоступна. Симовићево „Тражење речи” могло би се онда разумети као моменат у којем је лирски субјект, одбацивши речи којима влада, и желећи да песнички проговори, посегнуо за још незапоседнутом и тешко освојивом језичком суштином, и тако стекао јасну свест о властитој потпалости под власт језика. У интензитету којим осећа да би га реч за којом поетски чезне могла обузети и *усисати* у себе као *она вера гарава*, могла би се, са хајдегеровског филозофског становишта, препознати мера субјектовог приближавања стваралачкој сржи језика, јер:

ми, људи, да бисмо били оно што јесмо, остајемо упуштени у језичку суштину и, стога, никад нисмо кадри да из ње иступимо, како бисмо је сагледали и са неке друге стране – то језичку суштину увек осматрамо *једино у оној мери у којој нас она сама гледа, у себе присваја* (Хајдегер 1982: 247; курзив Н. К.).

Моћ песничке имагинације којом су речи измештене из поља апстрактних односа знакова и појмова и преведене у домен материјалног света и чулног искуства, врхуни у стиховима с краја друге и почетка треће строфе, чијим је смислом *траженим* речима прибављен статус бића: „па да тој речи свој желудац и своје срце дамо // да постоји ван нас ко биће!”

⁵ Неке од наведених стихова ове песме Љубомир Симовић ће у каснијим књигама изменити: „Да ме окружује ко *сунца* пуна небеса / [...] / О како / Да нађем реч [...] У којој над морем *корабља* плови *полако* / Претоварена *рудама* и *плодовима лета* / [...] / Која ме усисава у себе ко она *путница* гарава” (Симовић 1987: 17, курзив Н. К.).

(Симовић 1958: 13). Да се ради о нарочито важним и значењски изразито продорним стиховима сугерисано је и сабраним присуством додатних средстава песничке маркације: опкорачењем, увођењем узвичног тона и изненадним граматичким преобликовањем лирског говора преласком из првог лица једине у прво лице множине.

Идеја онтологизовања речи позната је симболистичка поетичка тековина. Њен корен сеже све до сржне Малармеове уметничко-стваралачке замисли да у празнини, насталој ослобађањем језика од терета стварности и потирањем свих конкретних значења, реч може, уздижући се чистотом музичких квалитета над простотом постојећих ствари, стећи право на властиту духовну егзистенцију: „Велим: цвет! и ван заборава у који мој глас потискује некакав обрис, као нешто друго него знане цветне чашице, музички се подиже сама умиљата идеја, одсутна из сваког букета” (Маларме 1975: 58). Кристализација ове симболистичке идеје у модерну представу о речима стварнијим од реалности, довела је, како истиче Хуго Фридрих, до појаве да „савремени лиричари увек наново наглашавају: песма не значи, она *јесте*” (Фридрих 2003: 198).

Српска поезија успоставиће снажну резонанцу са назначеном линијом развоја модерне песничке традиције. Довољно је поменути Момчила Настасијевића, који вечито загледан у мистичке дубине језичког ткања, истиче како у стварности духа реч „није појмовна ознака него сама ствар у својој бити”, те да су онима који доживљују духовну бит проговарања „болни трзаји у порођају бића” (Настасијевић 2016: 27–28); или Бранка Миљковића, који при интерпретативном самеравању песама Алена Боскеа са малармеовским онтолошким схватањем поезије, закључује да савремено песничко стваралаштво „речи не схвата као средство комуницирања и конверзације, већ као средство доказивања и откривања бића”, због чега песма данас „мора или да постигне своју сопствену реалност, или да остане дескриптивна, и у односу на себе другоразредна. Поезија мора да каже: ’постојим’, а не: ’постоји оно о чему певам’” (Миљковић 1972: 195, 200).

Иако је стихом „да постоји ван нас ко биће!” (Симовић 1958: 13) успостављена – ако не непосредна, онда барем алузивна – веза са малармеовском идејом онтологизовања речи, развој Симовићеве поетике биће сасвим опозитан путањи коју су, угледајући се понајвише на Малармеа и Валерија, следили песници симболистичке провенијенције. Они су, фасцинирани лирским феноменима празнине и одсутности, доследно неговали поетски језик растерећен баласта стварности и конкретности, затим били одани тежњи да значења речи сублимирају до тајанства, и на концу – прихватили семантичку отвореност херметизма као сигурно

стваралачко уточиште своје модерне књижевноуметничке изражајности. Да је природно поетичко исходиште онтологизације речи херметизам, нагласиће и Бранко Миљковић у есеју „Неразумљивост поезије”:

Реч, онтички схваћена, не поставља питање разумљивости, јер проблем разумљивости је проблем одраза и израза. Зато је Маларме најнеразумљивији песник кога је поезија имала. Али та неразумљивост, као што видимо, не почива на произвољности, амбивалентности и недовољности језика, већ на његовој опредељености. [...] Језички разлози поетске неразумљивости почивају на тежњи савремене песничке речи да превазиђе и укине дуализам онтос–логос и да постане реч–биће–дело (Миљковић 1972: 226–227).

Насупрот томе, Симовић не оваплоћује реч у празнини малармеовски апсолутизованог Ништа, нити покушава да је учини изнутра закључаним светом апстракција споља обавијеним магловитим прамењем сугестија, већ јој приписује многа, чак често међусобно супротна својства разноврсних садржаја материјалне стварности, желећи да јој снагом песничке имагинације и стваралачком моћи језика постојање учини интензивно перцептибилним и интегралним – доступним свим чулима. Јован Делић отуда закључује да би реч за којом Симовићев песнички субјект трага:

У тој отворености за све утиске, за сва чула, за сву сложеност свијета и човјека, [...] морала да се преображава од сировог и смрдљивог до астралног и светог, од крвавог и материјалног до прозирног и свјетлосног, и да превлада ограничења своје природе и свога постојања – слово и глас (Делић 2010: 678).⁶

Као што је Маларме устврдио да „приближујући се организму у који је положен живот, реч представља, својим вокалима и дифтонзима, неку врсту меса” (према Џацић 1965: 37), а Миљковић касније, евоцирајући рембоовско–малармеовске поетичке тековине, поновио да реч *ружа* „у песми процвета, и има свој мирис, и боју своју има коју јој дају њени самогласници пуни пигмента” (Миљковић 1972: 209), тако ће и субјект Симовићевог „Тражења речи” пожелети: „да је у устима осећа[м] као залагај меса” (Симовић 1958: 13). Међутим, разлика је у томе што се код симболистичких песника чулност манифестује у апстрактном простору одсутности, тако што је сублимирана до духовних садржаја толико истанчаних да се могу искусити само, валеријевским речником казано, *свет-*

⁶ Милосав Тешић у есеју „Обележено и необележено, руку под руку” побраја разнолико мноштво одлика које се стиховима Симовићеве аутопоетичке песме додељују жуђеној речи: „елементарна, вегетативно моћна, прозирна и чиста, влажна и потентна, топла и светла реч – чак физички контактна и тешка [...] јестива и сочна; еротски наврхуњена, распусна и сладострасна; с којом је у телесном и духовном заједништву; која окрепљује, пламти и прославља живот” (Тешић 2010: 22).

ковином интелекта (в. Фридрих 2003: 154), док се у Симовићевој песми афирмишу управо крепкост и једрина елементарне материјално-телесне димензије чулности. Стога би се, уз мало интерпретативне слободе, могло рећи да Миљковићевим симболистичким идеалима *музичке фотографије празнине* или *празнине што пева*⁷, Симовић парира поетички супротном тежњом за *поетском дагеротипијом пуноће*, односно *језичком пуноћом што егзистира*.

Како видимо, Љубомир Симовић се стихом „да постоји ван нас ко биће” (1958: 13) алузивно дотиче идеје онтологизације језика и на тренутак искорачује у правцу једне препознатљиве линије модернистичких песника – која води од Малармеа ка Валерију, а код нас се, при плодносном дотицају симболистичког наслеђа и надреалистичких становишта, с нарочитом очевидношћу пројавила у песмама и есејима Бранка Миљковића – али ипак није довољно привучен нареченом поетиком да би наставио путем што често води у херметизам⁸, већ се упућује управо супротним курсом: песничком стазом која сваким кораком слави конкретност, чулност и пуноћу.⁹

Имплицитно покренут стиховима „Гражења речи”, проблем односа језика и стварности постаће једна од трајних поетичких преокупација и, у неку руку, драга филозофска тема о којој ће Љубомир Симовић експлицитно говорити у различитим интервјуима и повремено дискурзивно промишљати у књижевнокритичким есејима. Његово полазиште је поетски интуитивно осећање да је однос „између речи и ствари врло загонетан, врло двосмислен и врло напет” јер је очито да међу овим феноменима „истовремено постоје и блискост и дистанца, и веза и раскол. Реч једну ствар истовремено и изражава, и изневерава. Тај размак између речи и ствари наизменично се повећава и смањује” (Симовић 2008а: 108). Поставаљајући темељна питања: „Зашто се шљива зове баш шљива, дуња дуња, а јабука јабука? Зашто баш ти сугласници, зашто баш ти самогласници, и зашто баш у таквом распореду?” (2008а: 108) – на којима је, почевши од Платонових дијалога (*Кратила*, *Теајтета* и других), установљена филозофија језика – Симовић припрема подлогу за изрицање властитог опредељења између два од хеленског доба супротстављена принципа: става да је језик колоквијалан, произвољан и да се по вољи може мењати,

⁷ Видети стихове „Паралелне песме” и „Свести о песми” Бранка Миљковића (1997: 71, 112).

⁸ У есеју „О једној грани српског симболизма” песник *Словенских елгија* примећује да је херметичност „крајња консеквенца доследно спроведене симболистичке поетике” (Симовић 2008б: 369).

⁹ Јелена Новаковић сврстава Љубомира Симовића међу српске песнике који се супротстављају „малармеовском одбацивању живота у име поезије као јединог правог пута ка апсолуту” (Новаковић 2011: 454).

и уверења о нужном постојању адекватности између употребљеног знака и њиме означеног објекта (в. Марицки Гађански 1977: 137). Гледиште српског песника на овај филозофско-језички проблем, и истовремено један од кључних чинилаца његовог поетичког *вјерују*, садржани су у следећим речима:

Ја верујем да нека суштинска веза између речи и ствари ипак постоји, да речи из те везе не настају произвољно, него по неком природном закону, који ми не знамо, али у који верујемо. Бар онда кад смо песници (Симовић 2008а: 108).

Љубомир Симовић у више наврата наглашава да је слично артикулисана језичка свест оно што примитивног човека и модерног песника чини својеврсним сродницима. Образлажући властити поетички однос према језику, наводи да су за њега „као и за дивљака, речи још увек везане за ствари, и још увек су провидне. Кад кажем *шума*, ја у тој речи заиста, непосредно, видим и чујем шуму. Реч *шума* је за мене још увек зелена” (Симовић 2008а: 54); док је интерпретирајући „Глухоте” Момчила Настасијевића, указао: „Однос примитивног човека и модерног песника према речима у нечему сличан: и један и други речи схватају озбиљно” (2008б: 331); као што је и, неколико година касније, при тумачењу песама „Речи” и „Призив” Миодрага Павловића варирао истоврсно запажање „да су за човека лепенске културе речи стварне исто онолико колико и оно што означавају” (Симовић 2008б: 441).

Међутим, надахнут Павловићевим *Заветинама*, Симовић описује и цивилизацијски тренутак у којем језик показује знакове замора и истрошености, те у човеку, уместо поверења, побуђује сумњу, због тога што реч више „није израз ствари, него израз наше претпоставке о стварима, несигурне претпоставке против које би се ствари, кад би за њу знале, највероватније побуниле” (2008б: 443). Стога су речи – које су некада појаву могле да замене или призову, док сад не успевају ни да је изразе – постале „једна обична, релативна и произвољна, људска конвенција, која човеку не омогућава ни увид у ствари, нити му омогућава да пређе своју људску границу и да се помоћу говора умеша у судбину ствари” (2008б: 443).

Позвавши се, у разговору са Александром Јовановићем, на садржај књиге *Ријечи и ствари* (1971) Мишела Фукоа, Симовић се супротставио празном и произвољном језику – који је, према француском филозофу, након смене ренесансне епистеме класицистичком, престао да буде везан сличношћу са оним што обележава (в. Фуко 1971: 122) – и поетички заложиио за стваралачки повратак изворном и предвавилонски прозирном језику првобитности:

Поезија [...] сања онај „заједнички језик Бога, Адама и животиња”, о коме, чини ми се, такође говори Мишел Фуко. Сања, дакле, језик као комуникацију не само с људима. И сања га као нешто много веће од комуникације: као биће, као Бога, као свет, с којим се комуницира. Поезија сања велику пуноћу језика, сања језик као стварност, као мноштво значења, и као још веће мноштво наговештаја (Симовић 1995: 103).¹⁰

Осмотривши смисао „Тражења речи” из перспективе разматраних Симовићевих експлицитних поетичко-филозофских исказа о језику, можемо закључити да тренутку у којем лирски субјект *тражи речи* нужно претходи време субјектовог стицања свести о ограниченим донетима властите моћи изрицања, која се потом врло лако уопштава и трансфигурише у осећање недостатности језика *per se*. Дакле, из кристализације сазнања да је лирски доживљај вишка смисла несместив у језик којим се дотад овладало рађа се поетски упризорени динамизам субјективне воље за трагањем.

Одсудни покрет којим се лирска свест отискује на неизвесни пут тражења дотад неосвојених речи, у себи садржи и логички подразумева претходну смелост да се напусти сигурност коју пружа моћ над подвлашћеним језиком. Упуштање у ризик пребивања у пустом простору на средокраћу између владања језиком обележеним празнином недостајуће суштине и неизвесности посезања за тек наслућеном језичком пуноћом, у песничку егзистенцију – чија природа и почива на чежњи за оглашавањем правом речју – уводи драматичне нагласке.

Стиховима Симовићеве аутопоетичке песме манифестована је истовремено жеља да се коначно одбаци љуштурса речи сведене на пуки знак и жудња да се стваралачки обнови снага изгубљеног бића речи. Дијалектичка спрега ова два настојања један је од сржних чинилаца модерног осећања језика, које се на различите начине пројављује како у филозофији, тако и у пољу песничког стваралаштва. Као што Мишел Фуко, у књизи на коју се Симовић радо позива, наглашава суштинску разлику између језика пре и после епистеме класицизма – односно прекида дубоке везаности речи за свет – и у Малармеовој идеји онтологизовања речи препознаје, с једне стране, поетички одзив на Ничеово настојање да

¹⁰ У поменутој књизи Фуко наводи да је, почев од XIX века, односно појавом песника као што су Хелдерлин и Маларме, књижевност почела – што је подударно оглашеном Симовићевом поетском сну – да враћа језик његовом заборављеном и сировом бићу, али уједно и упозорава да повратак преткласицистичком језику није могућ, јер „сад више нема оне изворне ријечи, апсолутно почетне, која је почињала и ограничавала бескрајни покрет говора; одад ће језик расти без почетка, без ограничења и обећања. И управо улажењем у тај узалудни и суштински простор исписује се свакодневно текст литературе” (Фуко 1971: 110).

филозофску рефлексију усмери ка филолошким питањима, а са друге, силу могуће обнове *раздробљеног језичког бића* (в. Фуко 1971: 109, 348); тако и, рецимо, Валтер Бенјамин нестваралачком језику сведеном на конвенционални знак и средство, супротставља језик божанског стварања, који се пројављује као мистички резидијум у немом језику створеног света, али и у човековој моћи да ствари – чувши у њима одјек логоса којим су уведене у постојање – спозна и именује (в. Бенјамин 1974: 39–42). Мартин Хајдегер такође полази од претпоставке да се схватањем речи као оруђа споразумевања не дотиче језичка суштина, будући да је језик „добро у једном изворнијем смислу”, јер пружа човеку „могућност да егзистује на историјски начин”, то јест да се у њему као биће утемељује (в. Хајдегер 1982: 134–135). Немачки филозоф ће потом – херменеутички примењујући поменуте претпоставке при анализи знаменитих стихова Фридриха Хелдерлина: „Пун заслуга, ипак песнички станује / Човек на овој земљи” – изложити идеју да суштину поезије чини „установљавање бића путем речи” (1982: 140).

Свест о сложеној природи језичког феномена – у којем истовремено постоје и семантичка површноост настала пуком комуникационом инструментализованошћу, али и егзистенцијално битне области несравњиво дубљих значења – положена је у сáму основу Симовићевог „Тражења речи”, али се експлицитно испољава и у књижевнокритичким и есејистичким написима других песника српског модернизма. Унутар широког поља разноврсних манифестација језика, Момчило Настасијевић оштро раздваја сферу духовно стварне речи, кроз коју се, отварајући „оно што је најмуклије у бићу”, оглашава суштина и обелодањује бит, од сфере „пословне” речи – лишене „продирања у битност, у жижу бића” – без које се ипак, будући да је „неопходно средство саобраћаја”, не би могло „као ни без ситног новца на тржишту” (Настасијевић 1975: 345–346). Одјек истоврсног доживљаја налазимо и у уверењу Бранка Миљковића да „постоје две врсте речи: велике речи мукама оплођене, које служе да кажу моћ истине, речи од којих је створена поезија, и, на другој страни, речи за ђаскање, мале, кржљаве смислом, чаршијске” (Миљковић 1972: 13–14).

Уколико семантичку осу Симовићеве аутопоетичке песме, како је и насловом акцентовано, образује акт *тражења речи*, онда је при целовитом тумачењу ове лирске творевине неопходно запитати се какво је конкретно исходиште њеног средишњег настојања. Управо је смисао завршних стихова побуђивао у песнику многе стваралачке недоумице и наводио Љубомира Симовића да садржај последње строфе „Тражења речи”, приликом штампања у потоњим књигама, значајно прекраја.

У првобитној верзији из *Словенских елегија* песма се окончава следећим редовима: „пребледеле / светлости пролазе кроз стабло мога трупа / седим, кроз провидну ватру посматрам вечерње / пределе / реч ми открива простор муњама самим / окупан” (1958: 14); потом је збирком *Последња земља* (1964) измењен само крајњи стих: „И хладну сапуницу пене где се ово стење као деца купа” (1964: 23); да би тек у каснијим књигама завршница „Тражења речи” добила коначно уобличење: „Пребледеле / И беспослене ми руке у крило падају неме, / Без речи, кроз провидну ватру посматрам вечерње / пределе / И ситна се насеља повлаче у нездраву маглу и време” (1987: 17). Последњом и уједно уметнички најуспелијом верзијом свршетка, Симовић је – оцртавши поетским сликама шири план лирске ситуације и поступно снижавајући интонативни набој – успео да песму суптилно семантички заобли, односно да је сугестивним дејством стихова епиплошког значења учини целовитом и заокруженом.

У финалу ове метапоетском свешћу прожете Симовићеве песме, где би оптимистички настројен читалац могао очекивати врхунац дотад кулминативно развијане страсне жудње за речју, уместо повољног разрешења поетичког самотрагања, дочекује нас призор лирског субјекта који, поражен искуством властите немости, посматра како му, у контрасту са атрибутима претходно приписиваним предмету чежње, пребледеле и беспослене руке падају натраг у крило, сведочећи тим спољашњим покретом резигнираност стваралачки спутаног духа. Отуда Милосав Тешић у завршним стиховима препознаје знакове замирања „бујајућих животних сила које се заносно и жарко призивају у претходних пет строфа, што значи да се без творбене енергије која дотиче из речи свет удаљује и замагљује у нејасноћи” (Тешић 2010: 24).

Како видимо, кључна тензија „Тражења речи” проистиче из жеље лирског субјекта да нађе и посвоји оно што претходно не може ни да спозна. Управо у тој чињеници лежи разлог немогућности да се тражење оконча хеуристичким тријумфом, али и разлог због ког се не може престати са трагањем – јер би се тиме укинула сама песничка егзистенција. Дакле, у самом чину трагања реч је присутна чистотом осећања да мора постојати оно што се у стварности лирског доживљаја обзнањује тиме што непрестано измиче. Једноставније казано – реч постоји само у измицању, а измицања може бити докле год се трага. Отуда је управо тражење оно што, омогућавајући доживљај измицања, оприсутњује реч.

Да закључимо: финални парадокс Симовићеве кључне аутопоетичке песме почива на поетски имагинираној дијалектици *тражења* и *измицања*, која реч чини најближом субјекту што за њом упорно посеже, али истовремено и најдаљом, јер остаје апсолутно недосежна. Вођен

елементарним поривом песничке егзистенције за овладавањем оним што јој је неопходно да би се огласила, али уједно и свестан безнадежности властитих настојања, лирски субјект – трајно обузет драматиком упорног али недовршивог трагања за поетичким идеалом – изнова покушава да споља нађе оно што се једино изнутра може открити: аутентичност властитог поетског гласа.

ИЗВОРИ

- Симовић 1964: Љубомир Симовић, *Последња земља*, Београд: Просвета.
Симовић 1958: Љубомир Симовић, *Словенске елегије*, Титово Ужице: Клуб студената.
Симовић 1987: Љубомир Симовић, *Хлеб и со*, Изабране песме, Београд: Српска књижевна задруга.

ЛИТЕРАТУРА

- Б. П. 1958: В. Р., „Slovenske elegije”, *Književne novine*, Nova serija, godina IX, broj 78, 24. oktobar, 4.
Бенјамин 1974: Valter Benjamin, *Eseji*, preveo Milan Tabaković, redakcija prevoda Branimir Živojinović, Београд: Nolit, 1974.
Бећковић 1959: „Словенске елегије Љубомира Симовића”, *Сусрети*, година 6, број 4.
Брајовић 2013: Tihomir Brajović, *Narcisov paradoks, Problem pesničke samosvesti i srpska lirika modernog doba (evropski i južnoslovenski kontekst)*, Београд: Službeni glasnik.
Дединац 1957: Milan Dedinac, *Od nemila do nedraga*, Београд: Nolit.
Делић 2010: Јован Делић, „Драматично тражење пјесме – Четири аутопоетичке пјесме Љубомира Симовића –”, у: *Фолклор, поетика, књижевна периодика*, Зборник радова посвећен Миодрагу Матицком, ур. Станишта Тутњевић, Београд, Институт за књижевност и уметност, 677–682.
Деспић 2011: Ђорђе Деспић, „О песничкој структури Љубомира Симовића или поента гујиног једа”, у: *Песничке вертикале Љубомира Симовића*, зборник радова, ур. Александар Јовановић и Светлана Шеатовић Димитријевић, Београд – Требиње: Институт за књижевност и уметност, Учитељски факултет – Дучићеве вечери поезије, 161–178.
Егерић 1959: Мирослав Егерић, „Варијације о стиховима Љубомира Симовића”, *НИН*, година IX, број 444, 5. јул.

Егерић 1958: Мирослав Егерић, „Обнова наше лирике (Љубомир Симовић 'Словенске елегије')”, *Видици*, година VI, број 39, децембар.

Маларме 1975: Stefan Mallarme, „Križa stihā”, preveo Radivoje Konstantinović, u: *Rađanje moderne književnosti, Poezija*, prir. Sreten Marić i Đorđije Vuković, Beograd: Nolit, 52–58.

Марицки Гађански 1977: Ksenija Maricki Gađanski, „Platonova glotologija”, pogovor u: Platon, *O jeziku i saznanju*, Beograd: IP „Rad”, 133–150.

Матић 1975: Dušan Matić, „Još uvek važe Remboovljeve reči”, u: *Rađanje moderne književnosti, Poezija*, prir. Sreten Marić i Đorđije Vuković, Beograd: Nolit, 367–368.

Милосављевић 1959: Petar Milosavljević, „Književni imenik: Ljubomir Simović”, *Polja*, godina V, broj 41, 27. septembar, 6.

Миљковић 1972: Бранко Миљковић, *Критике, Са делима и ауторима, О песничкој уметности, Прилози, Сабрана дела Бранка Миљковића*, IV, ур. Зоран Милић, Ниш: Издавачка установа Градина.

Миљковић 1997: Бранко Миљковић, *Песме*, прир. Новица Петковић, Сремски Карловци: Каирос.

Миљковић 2005: Бранко Миљковић, *Узалуд је будим*, Бисери српске књижевности, Књига бр. 43, ур. Радивоје Микић, Гојко Тешкић, Васа Павковић, Београд: Политика, Народна књига.

Мирковић 1966: Милосав Мирковић, „Весели епитафи”, у: *Савремена поезија, Српска књижевност у књижевној критици*, 9, прир. Света Лукић, Београд: Нолит, 413–417.

Мишић 1976: Зоран Мишић, *Критика песничког искуства*, Београд: Српска књижевна задруга.

Настасијевић 1975: Momčilo Nastasijević, „Beleške za stvarnu reč”, u: *Rađanje moderne književnosti, Poezija*, prir. Sreten Marić i Đorđije Vuković, Beograd: Nolit, 345–356.

Настасијевић 2016: Момчило Настасијевић, *Религиозно осмишљење уметности, Есеји о уметности и ликовне критике*, Чачак: Уметничка галерија „Надежда Петровић”.

Настасијевић 1968: Момчило Настасијевић, *Седам лирских кругова*, избор и предговор Васко Попа, Београд: Просвета.

Новаковић 2011: Јелена Новаковић, „Симовићеве песничке вертикале на француском културном простору”, у: *Песничке вертикале Љубомира Симовића*, зборник радова, ур. Александар Јовановић и Светлана Шетаковић Димитријевић, Београд – Требиње: Институт за књижевност и уметност, Учитељски факултет – Дучићеве вечери поезије, 449–473.

Павловић 1985: Миодраг Павловић, „Једно читање поезије Љубомира Симовића”, предговор у: Љубомир Симовић, *Хлеб и со*, Изабране песме, Београд: Српска књижевна задруга, VII–XXIX.

Палавестра 2012: Предраг Палавестра, *Послератна српска књижевност 1945–1970. и њена историја*, Београд: Службени гласник.

Петров 1988: Александар Петров, *Поезија Црњанског и српско песничтво*, Београд: Нолит.

Петровић 1958: Растко Петровић, *Избор, I*, 1919–1924, Избор предговор и белешке Марко Ристић, *Српска књижевност у сто књига*, књига 68, Београд – Нови Сад: Српска књижевна задруга – Матица српска.

Попа 1997: Васко Попа, *Кора*, Београд: Удружење издавача и књижара Југославије.

Раичковић 2007: Стеван Раичковић, *Песме*, прир. Мирослав Максимовић, Београд: Нолит.

Рејеп 1966: Draško Ređer, odgovor na anketu „Romantičarski duh i današnja poezija”, *Savremenik*, godina XII, broj 10, oktobar, 272–275.

Рембо 2004: Artur Rembo, *Sabrana poetska dela*, prevod, predgovor i паромене Nikola Bertolino, Beograd: Paideia.

Симовић 1960: Љубомир Симовић, „Дневник о Црњанском”, *Видици*, година VIII, број 49–50, јануар–фебруар, 1–2.

Симовић 2008а: Љубомир Симовић, *Ковачница на Чаковини, Разговори, писма, есеји, 1981–1990, Одабрана дела Љубомира Симовића у 12 књига*, ур. Милош Јевтић, Београд: Београдска књига.

Симовић 2008б: Љубомир Симовић, *Дупло дно, Есеји о српским песницима и драмским писцима, Одабрана дела Љубомира Симовића у 12 књига*, ур. Милош Јевтић, Београд: Београдска књига.

Симовић 2005: Љубомир Симовић, „Три вечери, јул 1990.”, у: Милош Јевтић, *Рукопис времена, Разговори са Љубомиром Симовићем*, Београд: Београдска књига.

Симовић 1995: Љубомир Симовић, „У поезији може да има онолико политике колико у политици има трагедије односно Поезија сања језик као биће”, у: Александар Јовановић, *Порекло песме, девет разговора о поезији*, Ниш: Просвета, 85–114.

Тешић 2010: Милосав Тешић, „Обележено и необележено, руку под руку”, у: *Поглед на две обале, О лирској и драмској поезији Љубомира Симовића*, Зборник радова са научног скупа *Пјесничка ријеч на извору Ливе*, ур. Јован Делић, Београд – Плужине: Београдска књига – Центар за културу, 21–24.

Фридрих 2003: Хуго Фридрих, *Структура модерне лирике, Од средине 19. до средине 20. века*, превео Томислав Бекић, Нови Сад: Светови.

Фуко 1971: Mišel Fuko, *Riječi i stvari, arheologija humanističkih nauka*, превео Nikola Kovač, Београд: Nolit.

Хајдегер 1982: Martin Hajdeger, *Mišljenje i pevanje*, Izabrao i превео Božidar Zec, Београд: Nolit, 1982.

Хамовић 2018: Драган Хамовић, „Словенска самосвест модерне српске поезије”, у: *Српска славистика*, колективна монографија, том 2, *Књижевност, култура, фолклор. Питања славистике*, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 359–372.

Црњански 2008а: Милош Црњански, *Лирика Итаке и коментари, Сабрана дјела*, 6, прир. Мило Ломпар, Београд: Штампар Макарије.

Црњански 2008б: Милош Црњански, *Путописи, Сабрана дјела*, 16, прир. Мило Ломпар Београд: Штампар Макарије.

Џацић 1965: Petar Džadžić, *Branko Miljković ili neukrotiva reč*, Београд: Prosveta.

Џацић 1996: Петар Џацић, *Из дана у дан I*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Nemanja Z. Karović

SLAVIC SORROW AND EARLY POETIC IDEALS (ABOUT LJUBOMIR SIMOVIĆ'S POEM “SEARCHING FOR THE WORDS”)

Summary

This paper describes the poetic influences of Miloš Crnjanski and other modernist poets on the early poetry of Ljubomir Simović. We paid great attention to the analysis of the autopoetic meanings of the poem “Searching for the words”, and tried to explore the origin of the poetic ideas on which Simović bases his understanding of the relationship between language and reality.

Key words: Slavic elegies, Miloš Crnjanski, modernism, poetic self-consciousness, grasping the ineffable.